

GENEL BİLGİLER

Resmi Adı	: Türkmenistan
Yönetim Biçimi	: Cumhuriyet
Başkenti	: AŐgabab
Başlıca Kentleri	: AŐgabab, Türkmenabat, Türkmenbaşy, DaŐoguz
İdari Yapı	: 5 vilayet
Cumhurbaşkanı	: Saparmurat Niyazov
Başbakan	: Cumhurbaşkanı Niyazov, Başbakanlık görevini de yürütmektedir.
Nüfusu	: 4.9 milyon (Temmuz 2004)
Yüzölçümü	: 488,100 km ²
Resmi Dili	: Türkmençe
Etnik Yapısı	: Türkmen (%85), Özbek (%5), Rus (%4)
Komşuları	: İran, Afganistan, Özbekistan, Kazakistan
Para Birimi	: Manat; 1 USD = 5,200 TMM (1998'den beri sabit)

TÜRKMENİSTAN EKONOMİSİ

A. GENEL EKONOMİK DURUM

TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

	1999	2000	2001	2002	2003
GSYİH (milyar dolar)	3.3	4.4	6.0	7.3	9.0
GSYİH (cari fiy., milyar Manat)	17,187	22,900	31,000	37,836	46,948
GSYİH (büyüme, %)	17.0	17.6	20.5	21.1	23.1
Enflasyon (TÜFE, ortalama, %)	24.1	8.3	11.6	10.6	11.0
İhracat (milyon dolar)	1,164	2,383	2,526	2,856	3,632
İthalat (milyon dolar)	1,374	1,739	2,201	2,119	2,512
Döviz Kuru (ort., Manat:\$)	5,200	5,200	5,200	5,200	5,200

Kaynak: EIU

Orta Asya ülkelerinden biri olan Türkmenistan, otoriter rejimle yönetilmektedir. Cumhurbaşkanı Saparmurat Niyazov, aynı zamanda Başbakanlık ve en yüksek yürütme organı olan Halk Maslahatı'nın Başkanlığını da yürütmekte ve hükümetin tüm kademelerindeki kararları pratikte tek başına almaktadır. Ülkenin bağımsızlığını ilan etmesinden sonra 21 Temmuz 1992'de yapılan seçimlerde yüzde 99.5 oyla Cumhurbaşkanı seçilen Niyazov'un görev süresi 15 Ocak 1994'te gerçekleştirilen ve yüzde 99.99 oranında olumlu yönde oy kullanılan referandumla 8 yıllığına uzatılmıştır. 27 Aralık 1999'da Halk Maslahatı'nın aldığı bir kararla Niyazov, ömür boyu Devlet Başkanı olarak ilan edilmiştir. Bununla birlikte Niyazov, en geç 2010 yılında görevi bırakacağını ifade etmektedir.

Büyük doğalgaz ve petrol yataklarına sahip olan Türkmenistan'da enerji kaynakları ülkenin en önemli gelir kalemini oluşturmaktadır. Ülke toprakları büyük ölçüde çöllerden ibaretse de tarıma elverişli alanların yaklaşık yarısında pamuk yetiştirilmekte olup Türkmenistan şu anda dünyanın en büyük onuncu pamuk üreticisi durumundadır. Cumhurbaşkanı Niyazov, göreve geldiği zaman Türkmenistan'ı "ikinci bir Kuveyt" haline getirme sözü vermişse de doğalgaz ve pamuk ihracatından sağlanan gelirler ekonomik reformların finansmanı yerine dev binalar, anıtlar ve benzeri popülist projeler için kullanılmış, özelleştirme ve liberal reformlar sayesinde ekonomide sürdürülebilir bir gelişme sağlanması tercih edilmemiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki dönemde Türkmenistan, bağımsızlığını kazanan diğer eski Sovyet cumhuriyetlerine nazaran daha az ekonomik sıkıntı yaşamıştır. Bunun sebebi o dönemde yüksek doğalgaz ve petrol fiyatları nedeniyle ülkeye bol miktarda döviz giriyor olmasıdır. Ancak 1993 yılından itibaren Rusya'nın Türkmen doğalgazını dünya piyasalarına reeksport etmeyi kesmesi nedeniyle Türkmen ekonomisi zora girmiş ve bir hiperenflasyon dönemi başlamıştır. 1996 yılından itibaren Türkmen ekonomisi artan doğalgaz ihracatıyla birlikte bir toparlanma sürecine girmiştir.

2000-2010 dönemini kapsayan Sovyet tarzı bir "Sosyal ve Ekonomik Dönüşüm Stratejisi" uygulamakta olan Türkmenistan, 2003 yılında bu stratejiye 2020 yılına kadar olan dönemi içine alan yeni bir uzun vadeli kalkınma programını eklemiştir. Bu stratejilere göre ithal ikamesine dayalı ve belirli sektörler için yüksek üretim hedeflerinin konulduğu bir plan benimsenmiş, ancak bu konularda somut bir uygulama henüz gerçekleşmemiştir. Bununla birlikte yapıcı reformların yetersizliği ve ülkedeki siyasi durum nedeniyle ülkeye giren yabancı yatırım da kısıtlı seviyelerde kalmaktadır.

B. SON DÖNEMDE TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELERDE DEĞİŞİM

1. Büyüme

Türkmen ekonomisindeki büyüme oranları büyük ölçüde ülkenin doğalgaz üretimi ve ihracatıyla paralel hareket etmektedir. 1989 yılında Türkmenistan yılda 90 milyar metreküp doğalgaz üretiyorken 1997 yılında bu rakam 17 milyar metreküpe düşmüş, sonuç olarak da bu süre içerisinde ülkenin GSYİH'si kümülatif olarak yüzde 60'a yakın bir oranda küçülmüştür. 1998'den itibaren ise Ukrayna ve Rusya'ya ihracatın artması ile üretim de çıkışa geçmiş ve tekrar yüksek büyüme oranlarına ulaşılmıştır.

Resmi istatistiklerin abartılı oldukları bilinmekle birlikte, Türkmenistan'ın son yıllarda artan doğalgaz üretimi ve dünya piyasalarında yüksek seviyelerde seyreden fiyatlar sayesinde diğer Orta Asya ülkelerine kıyasla yüksek bir büyüme sağlamış olduğu doğrudur. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), 2003 yılı için resmi verilere göre yüzde 23.1 olan GSYİH büyüme oranını yüzde 11 olarak hesaplamakta, IMF verilerinde ise bu oran yüzde 7 olarak ifade edilmektedir.

Bununla birlikte devlet, piyasa ekonomisine geçişi hızlandıracak reformları gerçekleştirmeye yanaşmamakta, yüksek dış borç yükü devam etmekte ve yoksulluk ciddi bir sıkıntı olarak halkı etkilemektedir.

2. Döviz Kuru

Cumhurbaşkanı Niyazov, 1998 yılında 1 dolar = 5,200 manat olarak sabitlenmiş olan döviz kurunun 2010 yılına kadar değiştirilmeyeceğini açıklamıştır. Rusya ve Ukrayna ile yapılmış olan doğalgaz anlaşmaları sayesinde ülkeye döviz girişinde bir istikrar sağlanmıştır ve bu sayede döviz kurunun bu seviyede tutulması mümkün görülmektedir. Doların serbest piyasadaki fiyatı ise 21,000 ile 23,000 manat arasında seyretmektedir.

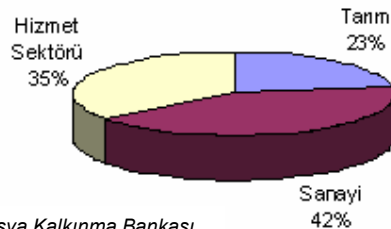
3. Enflasyon

1993 yılında Türkmenistan'da yüzde 3,000 olan yıllık enflasyon oranı, 1994-96 döneminde yüzde 1,000 civarında seyrettikten sonra uygulanan sıkı para politikaları ve mali politikalar sayesinde inişe geçmiştir. Türkmen hükümeti resmi olarak enflasyon verilerini yayınlamasa da 2003 yılında ortalama TÜFE artışının yüzde 11 olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Serbest piyasadaki kurların istikrar kazanmış olması da enflasyonist baskıların azalmasını sağlayan nedenlerden birisidir.

C. BAŞLICA EKONOMİK SEKTÖRLER

Türkmenistan'da Sovyetler Birliği'nden kalma kuvvetli bir sanayi altyapısı söz konusu değildir. 1970'lerden itibaren Moskova, Türkmenistan'da sadece petrol ve doğalgaz ile pamuk işleme alanlarında yatırımlar yapmış ve bu nedenle sanayi altyapısı bu sektörlerle kısıtlı kalmıştır.

GSYİH'nin Sektörel Dağılımı (2002)

Kaynak: Asya Kalkınma Bankası

1. Enerji

Türkmenistan'ın en büyük gelir kaynağı olan doğalgaz üretimi, bir devlet kuruluşu olan "Türkmengaz" tarafından gerçekleştirilmektedir. Türkmenistan'ın toplam doğalgaz rezervleri 20.4 trilyon metreküp, petrol rezervleri ise 400 milyon ton seviyesindedir. 2003 yılında 60 milyar metreküp doğalgaz ve 10 milyon ton petrol üretmiş olan ülkenin bugüne kadarki toplam üretimi 1.9 trilyon metreküp doğalgaz ve 445 milyon ton petrol olarak gerçekleşmiştir. Türkmenistan hükümeti, 2020 yılına kadar enerji sektörüne 60 milyar dolarlık yatırım yaparak yıllık üretim kapasitesini 240 milyar metreküp doğalgaz ve 100 milyon ton petrol seviyesine çıkartmayı hedeflemektedir.

Türkmenistan'ın 1989 yılında 90 milyar metreküp olan doğalgaz üretimi, ilerleyen yıllarda pazar bulunamaması ve nakliyat hatlarının yetersizliği nedeniyle 1998 yılı itibarıyla 13 milyar metreküpe kadar düşmüş, daha sonra Rusya ve Ukrayna ile yapılan anlaşmalar sayesinde bugünkü seviyesine yükselmiştir.

Nisan 2003'de Türkmenistan Cumhurbaşkanı Saparmurad Niyazov, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile Türkmenistan'dan Rusya'ya 2028 yılına kadar doğalgaz sevkiyatını öngören bir anlaşma imzalamıştır. İlk planda Rusya'nın ithal edebileceği doğalgaz miktarı, Ukrayna ile yapılmış olan bir doğal gaz anlaşmasında belirtilen şartlarla sınırlanmış olacak ve 2006 yılında bu anlaşmanın devre dışı kalmasıyla, Rusya, Türkmenistan'dan 2007-2009 dönemi için yılda 60-70 milyar metreküp, daha sonra da yılda 70-80 milyar metreküp doğal gaz alabilecektir. 2028 yılına kadar Rusya, Türkmenistan'dan 300 milyar dolar karşılığında 2 trilyon metreküp doğalgaz alacaktır. Anlaşmada belirtilen fiyat 1,000 metreküp için 44 dolar olup bunun yarısı nakit, yarısı ise mal mukabili olarak ödenmektedir.

Ukrayna, Türkmenistan'dan yılda 36 milyar metreküp doğalgaz ithal etmekte ve toplam ihtiyacının yarısını bu ülkeden karşılamaktadır. 26 Temmuz 2004 tarihinde Yalta'da bir araya gelen Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin ile Ukrayna Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma, Türkmen doğalgazının Ukrayna pazarına ve diğer Batı ülkelerine nakliyatı konusunda işbirliğini öngören ve 2028 yılına kadar olan dönemi kapsayan bir anlaşmaya imza koymuşlar ve bu doğrultuda "RosUkrEnergo" adında bir şirket kurulmuştur. Türkmenistan'dan Ukrayna'ya uzanan 50 milyar metreküp kapasiteli boru hattının yenilenmesi ve 30 milyar metreküp kapasiteli yeni bir hattın inşası gündemde olan projeler arasındadır.

Türkmenistan'ı Afganistan üzerinden Pakistan'a ve Hint Okyanusu'na bağlayacak TAP Boru Hattı Projesi'nin realizasyonu ise güvenlik sorunları ve Türkmenistan'daki rezervlerin bu hattın verimli bir şekilde çalışmasını sağlamak için yeterli olmadığı endişesiyle soru işaretleri oluşturmaktadır. 1,600 kilometre uzunluğunda, 33 milyar metreküp kapasiteye sahip olan bu hattın taraflarca onaylanması durumunda inşaatın 2005 yılının ilk aylarında başlaması, 3 yıl içerisinde tamamlanması ve projenin toplam 3.5 milyar dolara mal olması planlanmaktadır. Bu arada Hindistan da projeye katılması için davet edilmiş durumdadır.

Türkmenistan, doğalgazın yanısıra petrol endüstrisini geliştirmek için de girişimlerde bulunmaktadır. Ülkede 1992 yılında 3.4 milyon ton olan petrol üretimi 2003 yılında 10.4 milyon tona yükselmiştir. Bu sektöre daha fazla yabancı yatırım çekilmesi hedeflenmekte, ancak üretim paylaşım anlaşmalarının içerdikleri yabancı ortaklara kısıtlamalar getiren şartlar ve genel olarak ülkedeki yatırım ortamının yetersizliği buna mani olmaktadır.

Türkmenistan'da şu anda iki petrol rafinerisi faaliyet göstermektedir. Bunlardan birisi Hazar Denizi kıyısındaki Türkmenbaşı rafinerisi, diğeri ise Özbekistan sınırındaki Seydi rafinerisidir. 2002 yılında bu iki rafinerinin toplam üretimi 5.7 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Her iki rafineri de yenilenmekte, ayrıca üçüncü rafinerinin yine Hazar Denizi kıyısında kurulması planlanmaktadır.

2. Tarım

Türkmenistan, Sovyetler Birliği'nden kolektif çiftlik sistemini devralmış ve bugüne kadar yapılan reformlar asgari seviyede kalmıştır. Devlet halen tarım ürünlerinin dağıtımını ve pazarlamasını kontrol etmektedir. Ülkenin en büyük gelir kaynaklarından birisi olan pamuk ihracatı Tarım Bakanlığı'nın tekelindedir.

Bununla birlikte ülke topraklarının kalitesinin düşük olması, sulama sistemlerinin yetersizliği ve ülkenin ikliminin tarıma elverişli olmaması, tarım sektörünün gelişmesini engelleyen diğer faktörlerdir.

Ülkedeki tarım alanlarının yarısından fazlasında pamuk yetiştirilmektedir ve kişi başına düşen pamuk üretimi açısından Türkmenistan, 300 kilogram ile dünyada birinci sıradadır. Pamuk üretimi devlet tarafından yüksek oranda sübvansede edilmekte, devlet, üreticinin tohum, gübre ve makine giderlerinin yüzde 50'sini karşılamaktadır.

Buna karşılık üreticiler, topladıkları pamukları devlete belirli bir fiyattan satmak zorundadır. 2000 ve 2001 yıllarında yaklaşık 1 milyon ton pamuk üretmiş olan Türkmenistan'da üretim 2002 yılında kötü hava şartları nedeniyle 500 bin tona düşmüş ancak 2003 yılında tekrar artarak 700 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

Gıda alanında Türkmen hükümeti, ülkenin ithalata olan bağımlılığını azaltıp Türkmenistan'ı kendine yeterli duruma getirmek için çaba sarfetmektedir. Açıklanan resmi veriler ise bu hedefe büyük ölçüde ulaşıldığını göstermektedir. 1999 yılında 1.6 milyon ton seviyesinde olan tahıl üretimi, her sene artış göstererek 2003 yılında 2.5 milyon tona ulaşmıştır.

Ağustos 2003'te kabul edilen ekonomik plana göre 17 yıllık bir dönem içerisinde tahıl ve pamuk üretiminin her sene düzenli olarak artırılması ve 2020 yılına gelindiğinde tahıl üretiminin 2000 yılına kıyasla üç katı, pamuk üretiminin ise beş katı olarak gerçekleşmesi planlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda zirai makineler yenilenmekte ve girdilerin kalitesi yükseltilmektedir. Diğer bir yöntem ise tarım topraklarının kalitesini artırmak olsa da bu çerçevede gerçekleştirilen bazı uygulamaların çevreye olan etkileri tartışılmaktadır. Örneğin, 2000 yılından beri çalışmaları süren ve 2020'de tamamlanacak olan, Karakum Çölü'nde suni bir göl oluşturma projesi, uluslararası çevreler tarafından büyük tepki toplamıştır.

3. Hafif Sanayi

Türkmenistan'da sanayinin ağırlığı her ne kadar son yıllarda hafif sanayiden enerji sektörüne kaymışsa da, pamuk işlenmesi ekonomi içerisindeki önemini korumaktadır. Üretilen pamuk, artık büyük ölçüde ülke içerisinde işlenmektedir. Türkmenistan, bağımsızlığını kazanmadan önce ürettiği pamuk ipliğinin sadece yüzde 3'ünü kendi imkanlarıyla işleyebilirken şu anda bu oran yüzde 50'ye yaklaşmıştır. Ülkenin tekstil altyapısı, büyük ölçüde Türk yatırımlarıyla gerçekleştirilmiştir.

D. DIŞ TİCARET

Türkmenistan'ın ihracat gelirlerinin büyük ölçüde doğalgaz satışlarından kaynaklanması, bu ülkenin ticaret dengesinde büyük çaplı dalgalanmalara sebep olmaktadır. Bağımsızlıktan önce doğalgazını diğer Sovyet cumhuriyetlerine dünya piyasalarının çok altında fiyatlarda satan Türkmenistan, ticaret açığı vermektedirken daha sonra fiyatların yükselmesiyle ticaret fazlasına sahip olmuş ve 1994 yılı itibariyle bu ticaret fazlası, ülke GSYİH'sinin yüzde 40'ı seviyesine ulaşmıştır. 1997 yılında Rusya ve Ukrayna'ya doğalgaz satışlarının durmasıyla tekrar ticaret açığı oluşmuş, ancak 1999'dan itibaren bu ülkelerle yapılan yeni doğalgaz anlaşmaları sayesinde ticaret dengesi tekrar fazla vermeye başlamıştır.

Türkmenistan'ın 2003 yılı dış ticaret hacmi, bir önceki yıla göre yüzde 23.5 oranında artarak 6 milyar 144 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde ihracatta yüzde 27 oranında artış meydana gelmiş ve 2002 yılında 2 milyar 856 milyon dolar olan ihracat, 2003 yılında 3 milyar 632 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu artışta en büyük paya doğalgaz sahiptir. 2003 yılında Türkmenistan'ın ihracatının yüzde 85'i doğalgaz, petrol ve petrol ürünlerinden, yüzde 8.4'ü ise tekstil ürünlerinden oluşmaktadır.

Türkmenistan'ın ithalatı ise 2002 yılında 2 milyar 119 milyon dolar düzeyindeyken 2003 yılında yüzde 18.5 oranında bir artışla 2 milyar 512 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalata konu olan başlıca maddeler, yüzde 33.3'lük payla makine ve teçhizat, yüzde 26.4 ile gıda ürünleri ve içecekler ve yüzde 11.6 ile ulaşım araçlarıdır.

TÜRKMENİSTAN'IN İHRACAT YAPTIĞI BAŞLICA ÜLKELER (2003)

Ukrayna	% 39.2
İtalya	% 18.1
İran	% 14.7
Türkiye	% 6.5

TÜRKMENİSTAN'IN İTHALAT YAPTIĞI BAŞLICA ÜLKELER (2003)

Rusya	% 21.5
Ukrayna	% 15.3
Türkiye	% 9.4
B.A.E.	% 7.6
Almanya	% 4.2

E. YABANCI SERMAYE

Türkmenistan'ın enerji sektörünün yabancı yatırımcılar için önemli bir potansiyel arzemesine rağmen, bu sektörde ülkeye giren yabancı sermaye oldukça kısıtlı seviyelerde kalmıştır. Bu durumun başlıca sebepleri yatırım ortamının yetersizliği, komşu ülkelerin daha cazip alternatifler sunması ve altyapının ihtiyacı karşılamaktan uzak olmasıdır. Bununla birlikte, Türkmenistan tekstil alanında ülkeye yabancı sermaye çekme konusunda daha başarılı olmuştur.

2003 yılında net doğrudan yabancı sermaye girişinin 218 milyon dolar olarak gerçekleştiği Türkmenistan'da toplam doğrudan yabancı sermaye stoğu 1.5 milyar dolar seviyesindedir. Ülkedeki toplam yatırım içerisinde yabancı yatırımın payı ise sadece yüzde 5'tir.

Türkmen hükümetinin her fırsatta yabancı sermayeye destek verdiğini ifade etmesine rağmen, bugüne değin olumlu bir yatırım ortamı yaratmak için gerekli olan siyasi ve makroekonomik reformlar yapılabilmiş değildir. Enerji, telekomünikasyon ve

taşımacılık sektörleri özelleştirme kapsamı dışında bırakılmış olup sadece perakende ve hizmet sektörlerindeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin özelleştirilmesi gündemdedir.

* * *

TÜRKİYE - TÜRKMENİSTAN TİCARİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

A. TÜRKİYE İLE TÜRKMENİSTAN ARASINDA İMZALANAN EKONOMİK VE TİCARİ NİTELİKLİ ANLAŞMALAR

Anlaşma adı	İmza Tarihi	İmza Yeri
Türkiye ile Türkmenistan Arasında Ekonomik ve Ticari İşbirliğine Dair Anlaşma	2 Aralık 1991	Ankara
Türkiye ile Türkmenistan Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	2 Mayıs 1992	Aşgabat
Türkiye ile Türkmenistan Arasında Karma Ekonomik Komisyon Kurulmasına Dair Anlaşma	17 Ağustos 1995	Aşgabat
Türkiye ile Türkmenistan Arasında Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması	17 Ağustos 1995	Aşgabat

Türkmenistan, Türkiye ile olan ticari ve ekonomik ilişkilerini düzenleyen ve 2000-2010 dönemini kapsayan bir Çerçeve Anlaşması metnini, 28 Eylül 1999 tarihinde Türkiye'ye sunmuştur. Ancak, sözkonusu anlaşma bugüne kadar yapılan karşılıklı görüş alışverişlerine ve tevdi olunan taslaklara rağmen üzerinde anlaşılabilen bir takım hususlar dolayısıyla imzalanamamıştır.

Bununla birlikte, 5 yıl süreli yeni bir anlaşma taslağı üzerinde 4-6 Şubat 2002 tarihinde iki ülke yetkililerinin Aşgabat'ta yaptıkları görüşme sonrasında metin üzerinde mutabakata varılmış ve Türkmen tarafına Karma Ekonomik Komisyon (KEK) I. Dönem toplantısının Aralık 2002 tarihinde yapılması ve anlaşmanın bu toplantı sırasında imzalanması önerilmiştir. Ancak Türkmenistan tarafından bu öneriye yanıt verilmemesi nedeniyle söz konusu toplantı gerçekleştirilemediği gibi KEK toplantısı da halen yapılabilmemiş değıldir.

B. TİCARET

YILLAR İTİBARIYLA TÜRKİYE – TÜRKMENİSTAN TİCARETİ (MİLYON DOLAR)

Yıllar	İhracat (X)	İthalat (M)	X/M	Denge	Hacim
2001	105.3	71.7	1.47	33.6	177.0
2002	118.4	99.0	1.20	19.4	208.4
2003	169.0	123.7	1.37	45.3	292.7
2003/10	135.5	109.4	1.24	26.1	244.9
2004/10	178.2	151.0	1.18	27.2	329.2

Kaynak: DİE

Türkiye, Türkmenistan'ın ilk 5 ticaret ortağı arasında yer almaktadır. Türkmenistan ile olan ticaret hacmi düzenli olarak artmaktadır ve 2004 yılı itibariyle 300 milyon doları geçmiş durumdadır. Bununla birlikte ihracat ile ithalatın eşit ölçüde artmakta olduğunu ve bu nedenle de Türkiye lehine olan ticaret fazlasının aynı oranlarda kaldığını söylemek mümkündür.

Türkmenistan'a ihraç edilen başlıca ürünler arasında elektrikli makineler (2003 yılında toplam ihracatın yüzde 14.3'ü), demir-çelik ürünleri (yüzde 14.2), kazanlar ve makineler (yüzde 14.2) ilk sıralarda yer almaktadır.

Türkiye, Türkmenistan'dan büyük oranda pamuk ithal etmektedir. 2003 yılında ithalatın toplam yüzde 70'ini pamuk oluşturmuştur. Plastikler (yüzde 15.4) ve mineral yakıtlar da (yüzde 10.4) Türkiye'nin ithalatında önemli maddelerdir.

C. YATIRIM İLİŞKİLERİ

Türkmenistan, yatırım ortamının henüz yeterince gelişmemiş olmasına rağmen Türk doğrudan yatırımlarının Orta Asya'da Kazakistan'dan sonra en fazla gittiği ülkedir. Türk firmaları, Türkmenistan'a genellikle "joint venture" kurarak girmekte, ancak ülkede özelleştirmenin yeterince yapılmamış olması nedeniyle yerel ortaklar genellikle bir kamu kuruluşu olmaktadır.

Türk firmaları, özellikle tekstil alanında büyük projelere imza atmışlar ve kurdukları modern tekstil tesisleri ile Türkmenistan'da tekstil sanayinin temelini oluşturmuşlardır. Son dönemde Türkmenistan'da Türk firmaları tarafından tarım teknolojileri, bankacılık, sağlık sektörü, kağıt sanayisi ve gıda sektöründe de yatırımlar gerçekleştirilmektedir. Resmi rakamlara göre Türkmenistan'da kayıtlı 400'ün üzerinde Türk sermayeli firma olmasına rağmen tam anlamıyla faal olan firmaların sayısının 20 olduğu ifade edilmektedir.

Türkmenistan'da en faal tekstil firmalarımız olarak Çalık Holding ve Kölük Holding gösterilmektedir. Tekstil dışında Türkmenistan'da kağıt üretimi, gübre, çimento, inşaat ve enerji alanlarında da faaliyet gösteren Çalık Holding'in Başkanı Ahmet Çalık'a Türkmenistan Cumhurbaşkanı Saparmurad Niyazov tarafından Tekstil Bakan Yardımcısı ünvanı verilmiştir.

Köçük Holding, tekstil dışında inşaat ve finansal hizmetler alanında da faaliyet göstermektedir. Firmanın 1992 ile 1996 yılları arasında Türkmenistan'da açmış olduğu 3 fabrika pamuk ipliği ve polyester-pamuk karışımları üretmektedir.

Tekstil alanındaki diğer önemli Türk yatırımları arasında Nebo, Kotam ve Linkway İplik gösterilebilir.

Türk yatırımları, Türkmenistan'ın ihracat potansiyelinin artmasına önemli katkıda bulunmuştur. Özellikle tekstil yatırımları sayesinde daha önceleri pamuğun tamamını ihraç eden Türkmenistan, Orta Asya'nın tekstil ve hazır giyim merkezine dönüşmüştür. Bu sektörde üretilen ürünler Rusya gibi geleneksel pazarların yanında ABD, Japonya gibi gelişmiş ülke pazarlarına da ihraç edilmeye başlanmıştır.

Türk girişimciler Türkmenistan'da Türk Eximbank kredisi ve pamuk ile geri ödeme şeklinde finansman yoluyla büyük projeler üstlenmiştir. Ancak, mevcut pamuk rekoltesinin üzerinde pamuk tahsisi suretiyle bir çok projenin verilmesi geçmişte zaman zaman ödemelerde sıkıntı yaratmıştır.

1998'de Aşgabat'ta faaliyete geçmiş olan "Turkmenistan Coca Cola Bottlers" firmasında Anadolu Grubu, yüzde 80 hisseye sahiptir. Yılda 23 milyon ton üretimi olan şirket ülke genelinde faaliyet gösteren 52 perakendeci ile ürünlerini halka ulaştırmaktadır.

Ziraat Bankası'nın bir iştiraki olan "Turkish-Turkmen Bank", Türkmenistan'da faaliyet gösteren dört yabancı sermayeli bankadan birisidir.

D. MÜTEAHHİTLİK HİZMETLERİ

Türkmenistan, Türk müteahhitlik firmaları için Orta Asya'daki en büyük pazardır. Ocak 2004 itibariyle bu ülkede Türk firmaları toplam 5 milyar 458 milyon dolarlık 305 projeye imza atmıştır. Bu ülkedeki en faal firmalar arasında GAP İnşaat, Üçgen, Ekpar, Mensel, Gama, Summa, Polimeks, Burç ve Alarko sayılabilir. Bu firmaların gerçekleştirdiği en önemli projeler arasında şunlar sayılabilir: Saparmurat Türkmenbaşı Enternasyonal Havaalanı, Laing Havaalanı, Ulusal Müze, Cumhurbaşkanlığı Sarayı, Türkmenbaşı Olimpik Stadyumu, Aşgabat Kobetdag Stadyumu, Ulusal Arşivler Binası, Türkmenbaşı rafinerisinin yenilenmesi, çeşitli oteller, sosyal ve idari tesislerin inşası. Türkmenistan hükümetinin altyapı yatırımlarına verdiği önem, ülkenin yeniden imarı Türk müteahhitleri için önemli iş imkanları yaratmaktadır.

E. İKİLİ İLİŞKİLERDE KARŞILAŞILAN BAŞLICA SORUNLAR

- Türkmenistan hükümeti yatırım ortamının iyileştirilmesi için çalışmalarda bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar uygulamada halen yetersiz kalmakta ve planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş süreci yavaş işlemektedir. Şu anda ülkedeki ekonomik faaliyetlerin yüzde 50'si devlet tarafından yönetilmektedir. Bu durum ülkede yatırım yapan Türk firmalarını da olumsuz olarak etkilemektedir.
- Bölgesel istikrarsızlık, devletin ekonomik reformlardaki isteksizliği ve yatırım ortamının yetersizliği nedeniyle, yatırım yapmak isteyen yabancı firmalar tedirgin olmakta ve riski azaltmak amacıyla Azerbaycan ve Kazakistan'a yönelmeyi tercih etmektedirler.
- Türkmenistan hükümeti, halen ülkede iş yapmakta olan Türk firmaları ile iş hacminin geliştirilmesine önem vermektedir. Ancak piyasaya yeni girmek isteyen Türk firmaları zorluklarla karşılaşmaktadır. Resmi olmayan rakamlara göre Türkmenistan'da kayıtlı 400'ün üzerinde Türk firması olduğu, ancak bunların sadece 30 kadarının aktif olduğu belirtilmektedir.
- Türkmenistan'da faaliyet gösteren Türk firmalarının diğer ülkelerde olduğu gibi en önemli sıkıntılarından biri finansman eksikliğidir. Türk girişimciler bazı hallerde kendileri finansman yaratabilmekte veya temin edebilmektedir. Ancak, bu kez yabancı kredi temininde Türkmen tarafından istenen kontr garantilerde sorun yaşanmaktadır. Ayrıca, Türk Eximbank'ın ülke riski sigortası sağlamaması da güçlük yaratmaktadır. Türk firmaları, Türk Eximbank'ın finansman desteğine ve uluslararası finansman bulunabilmesi için ülke sigortasının sağlanmasına ihtiyaç duymaktadır.
- Doğalgaz ihracatında yaşanan sorunlar Türkmenistan'daki finansman imkanlarını çok olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle, Türk şirketlerinin Türkmenistan'da karşılaştığı en büyük güçlük istihkakların ve hakedişlerin geciktirilmesidir.
- Türkmenistan'da finans sisteminde de problemler yaşanmaktadır. Türkmenistan'da borç, iflas, teminat, kefil ve ipotek gibi hususlarda yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır ve gelişmiş bir bankacılık sisteminin bulunmaması nedeniyle akreditasyon mekanizmalarının ve muhabir banka ilişkilerinin iyi çalışmaması sorun yaratmaktadır.

• Vize işlemlerinde sürenin ortalama 20 gün olması Türkmenistan'a işadamlarımızın gidış gelişlerinde zorluk yaşamalarına sebep olmaktadır. Vize ücretleri de oldukça yüksektir. Bu konuda ilgili makamlar nezdinde girişimler yapılmalıdır.

• Şirket tescillerinin hiçbir sorun olmadığı hallerde dahi 3 ay gibi uzun sürelerde yapılıyor olması gibi bürokratik engeller yine işadamlarımızın yaşadığı zorluklar arasındadır.

* * *

TÜRK - TÜRKMEN İŞ KONSEYİ HAKKINDA BİLGİ

Türkiye ile Türkmenistan arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirmek amacıyla 1991 yılında kurulan Türk-Türkmen İş Konseyi, Türkmen tarafından kaynaklanan nedenlerden dolayı bugüne kadar fonksiyonunu yerine tam anlamıyla getirememiştir. İş Konseyi'nin Türk tarafı başkanı, Metiş İnşaat ve Ticaret A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanlığı görevini sürdürmekte olan Veysel Sever, karşı taraf Başkanı ise Türkmenistan Başbakan Yardımcısı ve Tekstil Bakanı Dörtgüli Aydoğduyev'dir.

İş Konseyi'nin en son faaliyeti, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın AKP Genel Başkanı sıfatı ile Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'a yapmış olduğu ziyaret çerçevesinde 9 Ocak 2003 tarihinde Aşgabat'ta gerçekleştirilen toplantı olmuştur. Türkmenistan'ın Bakanlık ve İdarelerinin temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşen bu toplantıya yaklaşık 120 kişi katılmıştır. Açılışını Türkmenistan Ticaret Odası Başkanı İ.M. Çarıyev'in yaptığı toplantıda Türk – Türkmen İş Konseyi Başkan Yardımcısı İbrahim Kölük, Devlet Mal ve Hammadde Borsası Başkan Yardımcısı H.H. Haitov, Avrasya İş Konseyleri Başkanı Tuğrul Erkin, Yabancı Yatırımlar Kurulu Müdür Yardımcısı D.G. Hocamuhammedov, Ticaret ve Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı Daire Başkanı K. Recepov, TOBB / DEİK Yönetim Kurulu Başkanı M. Rifat Hisarcıkloğlu, Türkmenistan Girişimciler Birliği Başkanı K. Sopiyeve, "Arkadaş" İşbirliği Cemiyeti Başkanı A. Geldiyev, Tekstil Bakan Yardımcısı N.S. Aydoğduyev, "Türkmen Halı" KİT Başkanı ve Devlet Bakanı G.H. Karacayeva, Yiyecek Sanayi Birliği Başkanı M.Y. Atagariyev konuklara hitap etmişlerdir.

* * *

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KURULU
FOREIGN ECONOMIC RELATIONS BOARD

TOBB Plaza Talatpaşa cad. No:3 Kat:5 34394 Gültepe Levent İstanbul
Telefon: 0 212 339 50 00 (pbx) Faks: 0 212 270 30 92
0 212 270 41 90 (pbx)
E-mail: info@deik.org.tr Web: www.deik.org.tr

Yönetim Kurulu Başkanı: M. Rifat Hisarcıkloğlu
İcra Kurulu Başkanı: Rona Yırcalı
Direktör: Çiğdem Tüzün

KURUCULAR

TOBB Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği / **TİSK** Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu / **TZOB** Türkiye Ziraat Odaları Birliği / **TÜSİAD** Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği / **YASED** Yabancı Sermaye Derneği / **TMB** Türkiye Müteahhitter Birliği / **İKV** İktisadi Kalkınma Vakfı / **TİM** Türkiye İhracatçılar Meclisi / **TURKTRADE** Türkiye Dış Ticaret Derneği